

TRÍCH YẾU LUẬN ÁN TIẾN SĨ

Tên tác giả: HOÀNG THỊ KIM OANH

Tên luận án: *Tiểu thuyết về đề tài nông thôn Việt Nam đầu thế kỷ XXI*

Ngành khoa học của luận án: Văn học

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 92 22 01 21

Tên đơn vị đào tạo Sau đại học: Khoa Khoa học Xã hội - Trường Đại học Hồng Đức

1. Mục đích và đối tượng nghiên cứu của luận án

Mục đích của luận án: Hướng tới nhận diện, lý giải những đặc điểm nổi bật về nội dung và lối viết của tiểu thuyết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI, từ đó, chỉ ra những đóng góp của tiểu thuyết nông thôn giai đoạn này trong tiến trình văn học dân tộc cũng như những giới hạn cần vượt qua để nền văn học có nhiều hơn nữa tác phẩm lớn về đề tài nông thôn trong tương lai.

Đối tượng của luận án: Đối tượng nghiên cứu của luận án là tiểu thuyết viết về đề tài nông thôn Việt Nam xuất bản đầu thế kỷ XXI.

Phạm vi nghiên cứu của luận án:

Phạm vi nội dung: Nghiên cứu những đặc điểm về nội dung và lối viết của tiểu thuyết về đề tài nông thôn Việt Nam xuất hiện đầu thế kỷ XXI.

Phạm vi tư liệu: Những tiểu thuyết viết về đề tài nông thôn Việt Nam được xuất bản trong khoảng 20 năm đầu thế kỷ XXI, trong đó luận án chọn lọc những tác phẩm đã có thành công nhất định, nhận được nhiều sự quan tâm của bạn đọc và giới nghiên cứu, phê bình như sáng tác của các nhà văn Tô Hoài, Võ Văn Trực, Nguyễn Hữu Nhân, Trần Quốc Tiến, Trịnh Thanh Phong, Dương Hương, Nguyễn Phan Hách, Tạ Duy Anh, Đào Thắng, Hoàng Minh Tường, Đỗ Minh Tuấn, Bùi Thanh Minh, Nguyễn Thế Hùng, Dương Duy Ngữ, Thu Loan, Đỗ Tiến Thụy, Đỗ Bích Thúy... Trong đó, luận án tập trung nhiều hơn vào các tiểu thuyết viết về nông thôn ở miền Bắc. Một số tiểu thuyết viết về nông thôn miền Nam hoặc đời sống miền núi được đề cập khi luận án phân tích sự biến đổi không gian thành thị - nông thôn dưới tác động của quá trình đô thị hóa nông thôn. Ngoài ra, trong quá trình triển khai luận án, khi cần thiết, chúng tôi sẽ mở rộng phạm vi nghiên cứu

so sánh với các tiểu thuyết cùng đề tài ở những giai đoạn trước để làm rõ hơn đóng góp của tiểu thuyết về nông thôn đầu thế kỷ XXI.

2. Các phương pháp nghiên cứu đã sử dụng

Hướng tiếp cận chính của luận án là nghiên cứu thi pháp thể loại. Mỗi thể loại văn học có thi pháp riêng, biểu đạt một nội dung hiện thực nhất định. Để nhận định và lý giải những đặc điểm nổi bật về nội dung và lối viết của tiểu thuyết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI, từ đó chỉ ra những đóng góp của tiểu thuyết nông thôn giai đoạn này trong tiến trình văn học dân tộc, luận án sử dụng các phương pháp nghiên cứu sau:

- **Tiếp cận từ lý thuyết thể loại tiểu thuyết:** Đề tài dựa vào những luận điểm cơ bản trong lý thuyết về thể loại tiểu thuyết của M.Bakhtin làm công cụ để phân tích, lý giải các vấn đề đặt ra của luận án.

- **Phương pháp nghiên cứu liên ngành:** Kết hợp các phương pháp nghiên cứu văn hóa học, xã hội học, sinh thái học làm cơ sở nhận diện, lý giải đặc điểm về nội dung và lối viết của thuyết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI.

- **Phương pháp hệ thống:** Luận án xem xét đối tượng nghiên cứu trong tiến trình hình thành, vận động và phát triển của tiểu thuyết về đề tài nông thôn từ đầu thế kỷ XX đến nay nhằm xác định vị trí, ý nghĩa của tiểu thuyết viết về nông thôn Việt Nam đầu thế kỷ XXI trong tiến trình của văn học hiện đại.

- **Phương pháp so sánh:** Vận dụng phương pháp so sánh lịch đại để làm rõ sự kế thừa và đóng góp sáng tạo của tiểu thuyết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI so với tiểu thuyết cùng đề tài các giai đoạn trước. So sánh đồng đại giữa nhân vật này với nhân vật khác, giữa tác phẩm này với tác phẩm khác để nhận định, lý giải sâu sắc hơn những vấn đề đặt ra trong luận án.

- **Phương pháp phân tích tác phẩm văn học:** Phân tích những đặc điểm về nội dung và lối viết cụ thể của mỗi tác phẩm từ đó luận án tổng hợp, khái quát thành những đặc điểm chung về nội dung và lối viết của tiểu thuyết về đề tài nông thôn Việt Nam đương đại.

3. Các kết quả chính và kết luận

3.1. Các kết quả chính

Ngoài danh mục tài liệu tham khảo và phụ lục, luận án được cấu trúc gồm ba phần: phần mở đầu, phần nội dung và kết luận. Phần nội dung luận án gồm có bốn chương:

Chương 1. Tổng quan vấn đề nghiên cứu

Chương 2. Những góc nhìn mới, những vấn đề mới trong tiểu thuyết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI

Chương 3. Nhân vật người nông dân “quen mà lạ” trong tiểu thuyết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI

Chương 4. Những kẻ thừa và nỗ lực đổi mới lối viết trong tiểu thuyết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI

Luận án đã đạt được những kết quả sau:

- Hệ thống hóa được danh mục tiểu thuyết tiêu biểu về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI đến nay, làm tư liệu nghiên cứu cho các đề tài có liên quan.

- Đánh giá được tổng quan tiến trình vận động của tiểu thuyết về nông thôn, tình hình nghiên cứu tiểu thuyết về đề tài nông thôn trong văn học Việt Nam, những yếu tố tác động đối với sự phát triển của tiểu thuyết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI.

- Phân tích và lý giải hiện thực nông thôn qua tiểu thuyết về nông thôn Việt Nam đầu thế kỷ XXI từ những góc nhìn mới (trên các bình diện lịch sử, văn hóa, sinh thái học...).

- Phân tích và lý giải hình tượng người nông dân qua tiểu thuyết về nông thôn Việt Nam đầu thế kỷ XXI từ những góc nhìn mới (trên các bình diện nhân học xã hội, văn hóa học, sinh thái học...).

- Chỉ ra được những đặc điểm về lối viết của tiểu thuyết về nông thôn Việt Nam đầu thế kỷ XXI.

Nhìn chung, luận án là công trình nghiên cứu toàn diện, chuyên sâu về tiểu thuyết viết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI. Từ góc nhìn thể loại, luận án đã chỉ ra được sự vận động, những đặc điểm về nội dung và lối viết của tiểu thuyết viết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI giúp người đọc hình dung được diện mạo và những đóng góp của thể loại cho văn học Việt Nam đương đại.

3.2. Kết luận

- Tiểu thuyết về đề tài nông thôn trong suốt thế kỷ XX đến đầu thế kỷ XXI có nhiều bước chuyển quan trọng từ cách tiếp cận hiện thực, quan niệm về con người đến phương thức thể hiện... Mỗi thời kỳ, mỗi giai đoạn, tiểu thuyết viết về nông thôn luôn có sự kế thừa và đổi mới cả về nội dung lẫn hình thức nghệ thuật. Trên cơ sở đó, luận án đánh giá những nguyên nhân chủ quan lẫn khách quan là thời cơ nhưng cũng là thách thức đối với sự phát triển của tiểu thuyết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI.

- Cho đến thời điểm này, mặc dù đã có không ít bài viết, luận văn, luận án... lấy tiểu thuyết về đề tài nông thôn làm đối tượng nghiên cứu. Tuy nhiên, đối với mốc đầu thế kỷ XXI, đến nay vẫn chưa được các nhà nghiên cứu tập trung bàn kỹ như một giai đoạn độc lập thể hiện sự chuyển giao thế kỷ của tiểu thuyết về nông thôn. Luận án đã tiến hành tổng thuật, nhận xét các công trình nghiên cứu tiểu thuyết về đề tài nông thôn trong văn học Việt Nam ở thế kỷ XX và những năm đầu thế kỷ XXI. Qua đó gợi mở cái nhìn đa chiều như văn hóa học, sinh thái học, nhân học xã hội... để nghiên cứu toàn diện và đầy đủ hơn, chỉ ra những thành tựu cũng như hạn chế trên các bình diện nội dung và lối viết của tiểu thuyết về nông thôn trong một giai đoạn ở một thế kỷ mới.

- Tiểu thuyết viết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI vẫn nối tiếp mạch vận động của văn xuôi từ sau đổi mới đến nay. Trước hết là sự mở rộng biên độ phản ánh hiện thực nông thôn. Hiện thực ấy không chỉ có những biến cố lịch sử mà còn là hiện thực của đời sống nông thôn hằng ngày với các quan hệ thế sự đa sự, đa đoan gợi nhiều suy ngẫm. Tiểu thuyết viết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI cũng hướng tới một quan niệm toàn vẹn và sâu sắc hơn về con người. Nếu như ở thời kỳ đầu đổi mới, con người trong văn học đã chuyển mạnh từ con người cộng đồng sang con người cá nhân - cá thể, thì ở giai đoạn này, văn học đã hướng tới con người bản thể. Một trong những phương diện bản thể của con người mà các nhà văn quan tâm khám phá, biểu hiện là con người tự nhiên, con người dục tính. Phương diện đời sống tâm linh, vô thức cũng được khai vỡ đem đến nhiều nhận thức sâu sắc hơn về con người trong tính phức tạp và bí ẩn của nó. Chính những nỗ lực này đã mang đến cho tiểu thuyết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI một luồng sinh khí mới, một diện mạo mới.

- Tiểu thuyết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI thể hiện những góc nhìn mới, những vấn đề mới về đời sống nông thôn trên các bình diện văn hóa học, sinh thái học, xã hội học. Ở đây, xã hội nông thôn đầy bất trắc, bất an với nhiều cảnh báo về sinh thái từ sinh thái tự nhiên, sinh thái xã hội đến sinh thái tinh thần: sự phá hủy môi trường sinh thái tự nhiên và cấu trúc cảnh quan nông thôn, sự biến đổi về chức năng và cơ cấu trong gia đình, sự xâm lấn của văn hóa đô thị vào văn hóa nông thôn làm rạn vỡ nhiều giá trị truyền thống của làng quê vốn ngàn đời khép kín. Ở đây, không chỉ là câu chuyện của con trâu cái cày, mối quan hệ gia đình, dòng tộc, làng xã... mà còn chuyện về tình yêu, tình dục, về mối quan hệ giữa con người với tự nhiên và với chính mình, về đấu tranh giữa cái cũ và cái mới... Bức tranh nông thôn vì thế nhiều sắc màu, thanh âm khiến người đọc được trải nghiệm nhiều cung bậc cảm xúc có vui có buồn, có

hạnh phúc lẫn khổ đau và cả những xót xa, trăn trở. Tiểu thuyết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI đã cho người đọc được thưởng thức “món ăn tinh thần” nhiều gia vị và hấp dẫn nhờ cách “biến tấu” tài tình của các nhà văn.

- Bức chân dung về người nông dân được tiểu thuyết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI phác họa không chỉ bằng những nét cần cù, lam lũ, hiền lành chất phác đã trở thành cổ mẫu từng được chạm khắc vào văn học; mà có cả những mặt sáng tối, tốt và xấu, cao cả lẫn thấp hèn..., vừa rất đời thân quen vừa mới mẻ, lạ lẫm, thậm chí gây bất ngờ, kinh ngạc. Ngoài việc phân tích những phẩm tính vững bền, những căn tính cố hữu, luận án đã chỉ ra những thay đổi về tâm tính, sự giằng xé bởi những xung đột, những khao khát thầm kín trong mỗi người nông dân. Họ đã thực sự được nhìn nhận như một cá thể với cả mặt tốt/xấu, thiện/ác, cao cả/thấp hèn vì thế thật hơn, “đời” hơn. Đây là nét mới của tiểu thuyết viết về nông thôn đầu thế kỷ XXI mà tiểu thuyết cùng đề tài giai đoạn trước đây chưa có nhiều điều kiện đề cập tới.

- Không tách rời các phương diện nội dung và hình thức nghệ thuật của tiểu thuyết viết về nông thôn đầu thế kỷ XXI vì hình thức chứa đựng nội dung và nội dung bao hàm cả hình thức, luận án tập trung vào đặc điểm lối viết từ đó phân tích một số vận động của tiểu thuyết về nông thôn giai đoạn này như là sự nối dài của lối viết truyền thống. Từ kết cấu cốt truyện tuyến tính, cách tổ chức thế giới nhân vật theo tuyến và hình thái hiện diện của người kể chuyện với ưu thế của ngôi kể thứ 3 đều cho thấy sự kế thừa có tính sáng tạo lối viết truyền thống của các nhà văn. Luận án cũng chỉ ra những nỗ lực đổi mới, cách tân lối viết của tiểu thuyết viết về nông thôn đầu thế kỷ XXI trong tiến trình chung của văn học đương đại nhờ sự tiếp thu và vận dụng các lý thuyết thể loại hậu hiện đại. Như lối kết cấu phân mảnh, lắp ghép, kết cấu mở được các nhà văn mẫn cảm trước thời cuộc sử dụng. Ngôn ngữ tiểu thuyết cũng đa dạng hóa với các kiểu ngôn ngữ có tính thể tục, ngôn ngữ giàu sắc thái giễu nhại hay sự hiện diện của ngôn ngữ thân thể với tần suất ngày càng nhiều. Đặc biệt, việc tăng cường tính đối thoại đã tạo nên tính đa thanh cho tiểu thuyết viết về nông thôn giai đoạn này. Đó không chỉ là đối thoại giữa các nhân vật, giữa nhân vật với nhà văn, mà còn là đối thoại giữa nhân vật, nhà văn với bạn đọc khi tranh biện, luận giải hiện thực. Sự cố gắng này chứng tỏ tiểu thuyết viết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI đã bắt kịp xu thế phát triển của văn xuôi đương đại, khẳng định vị thế của tiểu thuyết về đề tài nông thôn trong dòng chảy chung của văn học dân tộc.

- Bên cạnh những thành công đáng ghi nhận, tiểu thuyết viết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI vẫn còn những hạn chế nhất định. Phần lớn sáng tác giai đoạn

này chưa thực sự đạt đến đỉnh cao bút phá. Ngòi bút của các nhà văn chưa đi đến tận cùng câu chuyện khiến người đọc cảm thấy chưa “đã” khi tiếp cận với những vấn đề nóng hổi của thời đại. Tuy nhiên, xét cho cùng, bằng tiếng nói riêng, bước đi riêng, tiểu thuyết viết về đề tài nông thôn đầu thế kỷ XXI đã góp phần không nhỏ vào việc thúc đẩy tiến trình phát triển của thể loại tiểu thuyết nói riêng và văn học đương đại nước nhà nói chung. Thiết nghĩ đây mới chỉ là những bước khởi động cho một cuộc hành trình đầy thử thách và lâu dài cho tiểu thuyết viết về đề tài nông thôn trong kỷ nguyên mới. Bởi văn học bao giờ cũng là sự tìm tòi không ngừng nghỉ. Chúng tôi hy vọng, với những gì đã nghiên cứu được, luận án sẽ giúp độc giả có thêm cái nhìn đầy đủ hơn về tiểu thuyết nông thôn đầu thế kỷ XXI. Mặc dù đã hết sức cố gắng song vì trong điều kiện khuôn khổ một luận án nên chúng tôi chưa thể bao quát hết mọi vấn đề một cách thấu đáo. Một số vấn đề nghiên cứu tiểu thuyết về nông thôn từ góc nhìn sinh thái học, xã hội học, đặc biệt là vấn đề chuyển thể các tác phẩm văn chương sang điện ảnh... đem lại nhiều gợi ý thú vị và sự hình dung đa dạng hơn đối với tác phẩm viết về nông thôn sẽ được chúng tôi tiếp tục trở lại trong tương lai.

TẬP THỂ NGƯỜI HƯỚNG DẪN

NGHIÊN CỨU SINH

PGS.TS. Lê Tú Anh   TS. Lê Thanh Tâm

Hoàng Thị Kim Oanh